

Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi
The Journal of International Social Research
Volume: 3 Issue: 13 Year: 2010
WOMAN STUDIES (Special Issue)

**SON ÇEYREK YÜZYILDA KADININ DEĞİŞEN SOSYAL STATÜSÜ VE İMAJI:
İLKÖĞRETİM İKİNCİ KADEME ANADİLİ DERS KİTAPLARINDA METİN VE GÖRSEL
ÖĞELERİN İNCELENMESİ**

**CHANGING SOCIAL STATUS AND IMAGE OF WOMAN IN THE LAST QUARTER OF THE
CENTURY: TEXT AND ILLUSTRATION ANALYSIS OF PRIMARY EDUCATION SECOND
DEGREE NATIVE LANGUAGE TEXTBOOKS**

Zekeriya BATUR*

Özet

Bu araştırma betimsel bir çalışma olup tarama tekniğiyle yapılmıştır. Çalışmada 1979 yılında okutulan ve 2009 yılında okutulmakta olan anadili ders kitaplarında kadının son otuz yıldaki statüsü ve imajı, görsel öğeler ve metinlerden hareketle tespit edilmiştir. Buna göre 1979 yılında okutulan ders kitaplarında kadının erkeğe göre oldukça geri planda olduğu, 2009 yılında okutulan ders kitabında ise kadının toplumun değer verdiği statülere geldiği, çeşitli mesleklerde çalışmaya, olumlu bir imaja kavuşmaya başladığı görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Kadın, statü, imaj, anadili ders kitabı, görsel öğeler.

Abstract

This study was a descriptive study and made by scanning technique. Image and status of woman in last thirty years is examined from illustrations and texts of mother tongue textbooks, which were used during the years 1979 and 2009. According to this, woman was in a rather lower eminence in the textbooks which were in use in 1979. However, according to the textbooks of 2009, women came to a higher status as she gained a respectable position in the society, as she is working in various profession through which she managed to gain a better positive image.

Key Words: Woman, status, image, mother tongue textbook

Giriş

Sosyal statü, bireyin etrafındakilerin toplum içinde ona nesnel olarak uygun gördükleri yer ya da durum olarak ifade edilmektedir (Fichter, 1994: 31; İçli, 2005: 94). Her toplumda sosyal statüler farklı değerlerde olabilir; ama genelde toplum için saygınlığı olan meslekler, aynı zamanda saygın bir statüyü de beraberinde getirmektedir. Bu nedenle sosyal statü, insanların davranışlarını olumlu ya da olumsuz değiştirebilmektedir. Bunun sonucu olarak da statü, bireyin imajını da etkilemektedir (Holm, 2000: 6). İmaj ise, dış görünüşün zihinde oluşturduğu duygu ve düşüncelerin bütünü olup sosyal saptamaları belirlemektedir. Bununla birlikte, kişiler arası etkileşim ve iletişimi etkilemektedir. Bunun etkisini arttıran nedenlerden biri de kültürel faktörlerdir (Stoops, 1997: 9). Sosyal statü ve imaj, sosyal düzenin işleyişine bağlı olarak anlam ve derinlik kazanabilir (Akyüz, 1992: 165). Sosyal düzen, bireyin yaşam standartlarını olumlu ya da olumsuz etkileyebilmektedir. Sosyal düzenin işleyişini sağlamlaştıran etkenlerden biri eğitimidir; çünkü eğitimin sosyal statüyle doğrudan bir ilişkisi vardır. Toplumda eğitilmiş birey sayısı arttıkça, toplumun işleyiş şekli de değişmeye başlamaktadır. Bu nedenle eğitim, her bireye cinsiyet ayrımı yapılmaksızın eşit sunulduğu zaman, bireysel değişim başlayacak, buna bağlı olarak da sosyal değişim de hızlanmaya başlayacaktır.

* Öğr. Gör., Uşak Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Türkçe Eğitimi Bölümü

Sosyal değişimde, sosyal yapının iç dinamikleri önemli rol oynamaktadır. Bireyin iç dinamiklerinin harekete geçmesiyle birlikte sosyal yapıda da büyük hareketlenmeler meydana gelmektedir (Öztürk, 1974: 201). Sosyal yapının işleyişi bireyi etkilemekte; bireyin düşünme biçimi ile davranışlarını doğrudan olmasa da dolaylı olarak değiştirebilmektedir. Bu bağlamda topluma ait her birey, sosyolojik normlardan etkilenecek belli kalıplara girmektedir. Bu kalıplar, bireyin kişiliğini oluşturmada, olay ve olgular hakkındaki yargılarını biçimlendirmektedir. Bu yargıları değiştirmek oldukça zor ve uzun zaman alabilmektedir.

Sosyal yapıyı ve bireyi değişmeye zorlayan nokta, ortaya çıkan yeni koşullardır. Bu koşullar bazen bir savaş, bazen doğal felaket, bazen de bilimsel ve teknolojik gelişmeler olmaktadır. Bu gelişmeler, tarım, ekonomi, sağlık ve eğitimde yenilenme ihtiyacı doğurmaktadır. Bu yenilenme ve değişme ihtiyacı, sosyal yapının işleyişini de değişmeye zorlamaktadır. Bu değişimin önemli göstergelerinden biri de öğretim programlarıdır. Yenilenen programlar yetişecek olan bireyin yeniliklere göre yetiştirilmesine yardımcı olmaktadır. Eğitim-öğretimi yeniden yapılandırma, aynı zamanda toplumu da yeniden yapılandırma anlamına gelmektedir. Bu yapılandırmada toplumda eksik olan noktaların giderilmesi noktası ön plana çıkmaktadır. Özellikle cinsiyet rolleri bu anlamda önemli bir tartışma konusu olarak durmaktadır. Toplumda kadın ya da erkeğin konumlandığı yer ile onlara biçilen imaj birçok çalışmanın yapılmasına neden olmuştur. Sosyal yapıdaki erkek ve kadına bakış açısının bütün sözlü ve yazılı ürünlere yansıdığı görülmektedir. Bu yazılı ürünlerinden biri toplumun önemli bir bölümünü oluşturan öğrencilere sunulan ders kitaplarıdır. Ders kitaplarında kadın ve erkeğe layık görülen statü ve imaj dikkat çekici bir nokta olarak görülmektedir. Genel anlamda kadının ikinci planda olması, bir kuralmış gibi algılanmasına neden olabilir. Ders kitaplarında kadın ya yok sayılmış ya da erkeğe göre daha değersiz işlerde çalışırken betimlenmiştir. Bu durum sadece Türkiye'ye özgü bir çarpıklık değildir. Birçok ülkenin ders kitaplarında da aynı durumu görmek mümkündür; fakat Türkiye'nin son otuz yılına bakıldığında kadınların sosyal yapı içerisinde önemli bir yere geldiği görülmektedir. Bu değişim, yenilenen öğretim programlarıyla birlikte ders kitaplarına da yansıtılmıştır. Bu konuda dünyanın farklı ülkelerinde kadınların ders kitaplarındaki yansımalarıyla ilgili çalışmalar yapılmıştır. Türkiye'deki ders kitabı ile bu çalışmalar karşılaştırıldığında çarpıcı sonuçlar ortaya çıkmaktadır.

Amerika'da ilk yerleşen İngiliz kolonilerinin iç savaş öncesinde, İngiliz sömürgesindeki bölgelerde okullarda okutulan ders kitaplarında kadınlar farklı şekillerde yansıtılmıştır. Kolonideki kadınlar bağımsızlık ve cesareti temsil etmişlerdir. Daha sonraki dönemlerde ise ders kitaplarında kadının edilgen duruma getirildiği, kocasına ve çocuğuna bakan biri olarak yansıtıldığı, kadının iyi bir anne olabilmesi için eğitim alması gerektiği sonucu ortaya çıkmıştır (Parillo, 1996: 176). Amerika'da yapılan bir başka çalışmada, ders kitabında yer alan görsellerin %87'sinin erkeklere ait, kadının ise günlük yaşamda nötr durumda olduğu gösterilmiştir (Whitcomb, 1999: 45). Bir diğer çalışmada ise psikoloji tarihi kitaplarında kadının betimlenme biçimine bakılmıştır. Bu çalışmada 1930 ile 2003 tarihlerinde basılmış psikoloji tarihi ders kitaplarından hareketle kadınların sosyal statüsü ortaya konulmuştur. Çalışmanın sonucunda 1979 yılından itibaren ders kitaplarında kadınlara yönelik konuların işlenmeye başlandığı görülmüştür. 1929 ile 1979 tarihlerinde kadın, ders kitabında süsleyici unsur olarak kullanılmıştır. 1979'dan günümüze gelindiğinde ise kadının öğrenci, ev hanımı ve farklı işlerde çalışan biri olarak karakterize edildiği tespit edilmiştir (Young, 2004: 2). Diğer bir çalışmada tarih kitapları incelenmiştir. Bu kitaplarda 750 erkek, 193 kadının adı geçmiştir. Kadınların %47.7'si saygın işlerde (mimar, mühendis, bilim insanı), %29.5'i hizmetçi (ev, lokanta) ve geri kalanı ise ya çalışmamakta ya da ev işlerine bakmaktadır (Kendrick, 1995: 50). Bir başka çalışmada ise Müslüman, Katolik ve devlet okullarında okutulan din dersi kitapları incelenmiştir. Bu çalışmada ders kitaplarında 115 erkek ile 20 kadın olduğu tespit edilmiştir. Kadınların öğrenci, çiftçi, anne, öğretmen, terzi, aşçı ve temizlikçi rollerinde verildiği görülmüştür (Donahue, 1994: 153-154).

Japonya'da yapılan bir çalışmada vatandaşlık ders kitaplarında kadının yansıtılışı ele alınmıştır. Buna göre kadının üretimde olduğu ve burada iş gücünü sağladığı, ailede ise anne rolünde baskın olduğu belirtilmiştir. Kadınların toplumda üst statülerde yer almadığı belirtilmiştir. Bunun ise geleneğin bir gereği olarak düşünüldüğü vurgusu yapılmıştır. Asıl önemli statülerin erkeklerin olması gerektiği belirtilmiştir. Yeni nesil kız çocukları ise bu durumu, kadınların ileride de hep ikinci planda kalacağı düşüncesini yerleştirdiği, geleneksel yapıya göre erkeklerin ülkenin geleceğini şekillendirmede daha başarılı olacağı vurgulanmıştır. Kadının ise aile içinde belirgin bir rolü olduğu ortaya çıkmıştır (Murakami, 2003:184). Japonya'da yapılan bir başka çalışmada birinci kademe okutulan tüm kitaplar cinsiyet rolleri bakımından incelenmiştir. Kitaplarda kadınların çocuk bakımı, ev ve evle ilgili işlerle uğraşırken betimlendiği belirtilmiştir (Jassey, 1997: 7).

Irak'ta okutulan ders kitaplarındaki kadınlarla ilgili görseller incelenmiş ve şu sonuçlara ulaşılmıştır. Kadınlar ev, okul, market ve iş yerlerinde çalışanlar olarak betimlenmiştir. Kadınlara biçilen roller ise büyük anne, anne ve genç kız rolleridir (Ghazwan Ala Al-Din, 1990: 61).

Botswana'da okutulan sosyal bilgiler ve tarih kitaplarında kadının betimlenme biçimi üzerine bir inceleme yapılmıştır. İncelemede resim ve metinler dikkate alınmıştır. Çalışmaya birinci ve ikinci kademenin ders kitapları dâhil edilmiştir. Çalışmanın sonunda ders kitaplarında kadın, evde iş yapan ve çocuklara bakan biri olarak gösterilmiştir (Mazile, 1998: 6).

Çin ve Malezya'da ikinci sınıftan altıncı sınıfa kadar olan okuma ders kitapları incelenmiştir. Her iki kitapta da kadınların azınlıkta olduğu tespit edilmiştir. Kadın öğrenci, ev hanımı ve okulda çalışan hizmetçi olarak tasvir edilmiştir (Liew, 2007: 203; Lewis, 2005:105; Tawel, 2005: 236).

Kanada'da yapılan bir çalışmada devlet ve Katolik ders kitapları incelenmiş, görsellerde kadının geleneksel rollerde verildiği tespit edilmiştir. Kadın, ev işlerine bakan biri olarak betimlenmiştir (Donato, 2001: 7).

Dünyada kadının sosyal statüsünün mesleklere göre dağılımını daha net görebilmek için aşağıdaki tabloda toplu olarak verilmiştir.

Ülke Adı	Yıl	Kadının Sosyal Statüsü
Amerika	1930	Öğrenci
		Ev Hanımı
		Hizmetçi
	1995	Çiftçi
		Öğrenci
		Anne
		Öğretmen
		Terzi
		Aşçı
		Hizmetçi
	1999	Ev Hanımı
		Hizmetçi
		Memur
İşçi		
2004	Ev Hanımı	
	İşçi	
	Mimar	
	Mühendis	
	Bilim İnsanı	
Japonya	1997	Ev Hanımı
		Anne
		Hizmetçi
	2003	Ev Hanımı
		Hizmetçi
Irak	1990	Ev Hanımı
		Hizmetçi
		Öğrenci
Çin	2005	Ev Hanımı
		Hizmetçi
		Öğrenci
Malezya	2005	Ev Hanımı
		Hizmetçi
		Öğrenci
Kanada	2001	Ev Hanımı
		Anne
		Hizmetçi

Birçok çalışma göstermiştir ki kadınlar hâlâ sosyal statü açısından istenilen yerde bulunmamaktadır. Türkiye'de okutulan ders kitaplarında ise son otuz yılda diğer ülkelere göre oldukça iyi bir duruma geldiği, kadınların sosyal statü açısından önemli yerlerde olduğu görülmüştür.

I. Çalışmanın Amacı

Bu çalışmanın amacı otuz yıl önce (Ortaokullarda Türkçe Dersleri III, Ders Kitapları Anonim Şirketi, İstanbul, 1979) okutulan sekizinci sınıf anadili ders kitabı ile günümüzde okutulmakta olan sekizinci sınıf anadili (İlköğretim Türkçe Ders Kitabı 8, Batu Matbaacılık, İstanbul, 2009) ders kitaplarındaki metin ve görsellerden hareketle kadının değişen statüsü ve imajını ortaya çıkarmaktır.

II. Çalışmanın Yöntemi

Çalışma nitel bir çalışma olup, nitel araştırma yöntemlerinden tarama modeliyle yapılmıştır. Tarama modeli, geçmişte ya da halen var olan bir durumu var olduğu şekliyle betimlemeyi amaçlayan bir araştırma modelidir (Karasar, 1994: 77). Çalışmada iki yıla ait ders kitapları, önce görseller bakımından taranmıştır. Görsellerde kadının statüsü ve imajı tespit edilerek sınıflandırılmıştır. Daha sonra, metinler tek tek okunarak incelenmiştir. İncelenen metinlerde “kadın” kavramının geçtiği cümleler seçilmiştir. Kadın kavramı, cümle içindeki göreviyle alınmış, kadının statü ve imajı metinden hareketle tanımlanmıştır.

III. Türkçe Ders Kitaplarının Anadili ve Kültür Öğretimindeki Yeri

Türkçe ders kitaplarının diğer ders kitaplarından farkı içinde “ana/anne” kavramını barındırmasıdır. Kadın kavramının anne olarak doğrudan etkili olduğu tek ders Türkçe ve Türkçe ders kitabıdır. Türkçe ders kitapları aynı zamanda anadili ders kitapları olarak da geçmektedir.

Anadili ders kitabı kaynağını “ana/anne” kavramından almaktadır. Dil ve ana/anne kavramları Türkçe ders kitabında bir arada bulunmaktadır. Anadili ders kitabında asıl dikkat çekilmesi gereken nokta şudur ki ana kavramının dilden daha önce gelmiş olması ve dilin önemini arttıran bir değer olarak durmasıdır. Anadili ders kitaplarında ana/anneye ilişkin görsel ve ifadelerin bulunması bu bağlamda önem kazanmaktadır. Anne hem dili hem de dili kullananın kişiliğini etkileyen kutsal bir varlıktır. Bu bağlamda ders kitaplarında annenin hak ettiği statü ve imajın yansıtılması gerekir. Özelde anne genelde ise kadın, hem sosyal yaşamda hem de sosyal yaşamı şekillendiren yardımcı araçlarda doğru olarak temsil edilmesi gerekir. Özellikle ilköğretim ikinci basamakta okuyan öğrencilerin model alma açısından bakıldığında, konunun önemi bir kat daha artmaktadır. On dört on beş yaşlarındaki çocuklar ergenlik çağına olup rol-model aradıkları bir dönemi yaşamaktadır. Bu dönemde çocukların izledikleri, dinledikleri ve okudukları onlar için birer yönlendirici olmaktadır. Bu yönlendirmeyi kasıtlı yaptıran ise ders kitaplarıdır. Ders kitaplarındaki cinsiyet statü ve imajlarının dengeleri son derece önemlidir. Metinlerde kadınlarla ilgili yer alan ifade ve görseller öğrencileri etkilemektedir. Ders kitaplarında kadınlara biçilen rol ve imajlar, toplumun kadına bakışını da ele vermektedir. Çocuk, kadına biçilen rol ve kadının bulunduğu statüler konusunda nitelikli örneklerle karşılaştırılmalıdır. Özellikle kız çocuklarına, ders kitaplarında, kadının da erkekler kadar toplumda değer gördüğü, sosyal statü açısından bir denge gözetildiği bilinci verilmelidir.

Ders kitapları çoğu öğrenci için kitapla ilk tanışma aracıdır. Ders kitapları titizlikle hazırlanan kitaplardır. Güvenirlik ve geçerliği olduğu için ders kitabından geçen ifadeler ve görseller çocukları derinden etkileyebilmektedir. Ders kitabının bu yönünde, çocuklarda ön yargı oluşturma ve geleceğe yön verme özelliği bulunmaktadır. Gelecek nesle sunulacak yaşamın prototipi, kitapların satır aralarında gizlidir. Çağdaş bir yaşam için kadınların sosyal anlamda etkin ve etkili olması ve toplumca saygı gösterilen statülerde yer alması gerekir ki yetiştireceği yeni nesle doğru yolu gösterebilsin. Ders kitaplarının bu anlamda büyük bir sorumluluğu bulunmaktadır. Ders kitaplarındaki metin ve görsellerde toplumun yansıtışı ergenlik çağındaki çocukların üzerinde kalıcı izler bırakmaktadır; çocuklar ders kitapları yoluyla toplumun bilinmeyen değerleri hakkında bilgiler öğrenmektedir. Ders kitaplarında toplumun değer verdiği şeyleri görmekte, okumakta ve bunlara yönelik kendi yargılarını oluşturmaktadır. Bu bağlamda ders kitapları toplumla ilgili normları çocuklara sunan bir ayna görevi üstlenmiştir. Çocukların kadınlara yönelik olumlu ya da olumsuz yargıları oluşturmalarında da etkili bir araçtır.

Türkçe ders kitapları, anadili öğretimi için temel kaynakların başında gelmektedir. Anadili, ders kitaplarındaki metinler yoluyla sistemli bir şekilde kazandırılmaktadır. Burada kullanılan metinler dilin inceliklerini ve güzelliğini yansıtacak nitelikte olmasına dikkat edilmektedir. Ders kitaplarının anadili öğretiminin yanında bir de kültürü aktarma ve öğretme görevi vardır. Topluma ait yazılı ve sözlü değerler metinler yoluyla ders kitaplarında yer bulmakta ve bu değerler çocuklara sınıf ortamında sunulmaktadır. Ders kitaplarının bu yönü, çocukların kendi kültürlerini doğru öğrenmesinde de ne kadar etkili bir rol

oynadığı ortadadır. Dilin sembolleri kültürü aktarmakta ve sosyal değerlerden haberdar etmektedir (Fichter, 1994:135).

Sosyal yapının yansımalarını, o topluma ait maddi ve manevi ürünlerde görmek mümkündür. Ders kitapları da bu yapının içerisinde önemli bir yere sahiptir. Toplumun kadına biçtiği görev ve sorumluluklar aşağı yukarı sezdirilmeye çalışılmaktadır. Bu çalışmada özellikle ders kitaplarında kadınların metin ve görsellerde hangi statü ve imajda verildiği sorusuna yanıt aranmıştır.

IV. 1979 Yılında Okutulan Türkçe Kitabındaki Görsel Öğelerde Kadının Sosyal Statüsü ve İmajları

1979 yılında okutulan ders kitabında otuz karakalem görsele yer verilmiştir. Bu görsellerin içinde yalnızca üçü kadınlara aittir. “*kadın*” görsellerinden biri öğrenci (s.12), ikisi ise metin yazarlarına aittir (s.34 ve 90).

Yirmi yedi görsel ise erkekleri temsil etmiştir. Erkeklerle ilgili bütün görseller yetişkin erkeklerden seçilmiştir.

Kadın görselleri de yetişkinlerden oluşmaktadır ve bunlar metin yazarlarının portrelerinden esinlenerek çizilmiştir. İllüstrasyonlar içinde ön plana çıkan öğrenci görseli, geleceği belirsiz olan birini canlandırmaktadır.

Ders kitabı on dört on beş yaşındaki öğrenciler için yazılmış olmasına rağmen, bu yaşa göre herhangi bir kız öğrencinin görsel imgesine yer verilmemesi oldukça dikkat çekici bir nokta olarak görülmüştür. Ders kitabında çocukların olmaması, kitabın asıl hedef kitleden uzaklaştığını göstermektedir. Bu durum olumsuz bir nokta olarak değerlendirilmektedir.

1979 yılındaki ders kitabında yer alan görsellerden örnekler:

Görsel: 1

Görsel: 2

Görsel: 3

Görsel 1, ders kitabındaki metin yazarına aittir. Yazarın temsili görsel imgesi verilmiştir. Son derece ciddi ve hayata karşı dirençli bir kadın figürü çizilmiştir. Görsel 2' de ders kitabındaki metin yazarına aittir. Yazarın temsili görsel imgesi verilmiştir. Görsel 3 ise sayfayı süslemek amacıyla metnin

üst kısmında verilmiştir. Öğrenci olarak görülen kadın şaşkın bir şekilde ileriye bakmaktadır. Görsel öğelerde dikkat çekilen nokta, imgelerin oldukça cansız ve tedirgin olarak gösterilmiş olmalarıdır.

V. 1979 Yılında Okutulan Türkçe Kitabındaki Metinlerde Kadının Sosyal Statüsü ve İmajları

Bu dönemde okutulan Türkçe Orta III ders kitabındaki elli iki metin incelenmiştir. Ders kitabındaki metinlerde kadın kavramıyla ilgili bölümler olduğu gibi alınarak değerlendirme yapılmıştır. Kadınların sosyal statüsü ve imajları bağlam içindeki anlamıyla incelenmiştir.

“Küçük hanımlar! Bugünlerde bir gün nişanlınız size koyu al renkli karanfiller gönderecektir. Dikkat edin, belki Mustafa'nınkilerdir (s.26)...”

Bu metinde “Küçük hanımlar” dendiğinde kadın, evde olan genç bir kız ve ilgi bekleyen biri olarak betimlenmiştir. Genç kızın nasıl bir meslekte çalıştığı belirsizdir.

“...Orada dadım kendi âlemine dalar beni tamamen unutturdu. Çoğu zaman başka çocukların dadılarını bulur, onlarla konuşmaya başlardı (s.31)...”

Metindeki “Dadı” kelimesi kadının bir çocuk bakıcısı ya da evde çalışan hizmetçi olarak çalıştığını göstermektedir. Çizilen imaj ise kadının daha çok basit işlerde çalıştığıdır.

“...Babam gelinceye kadar elektrik yakmamak, annemin âdetiydi. Piyanosunun şamdanlarından yayılan ışık ikimize de yetiyordu (s.32)...”

“Anne” kelimesinden kadının ev hanımı olmasına rağmen eğitilmiş biri olduğunu göstermektedir; çizilen imaj ise olumludur. Kadın ev hanımı olsa da bazı konularda eğitilmiş olabileceği sezdirilmiştir.

“(...Zekiye)- Beyefendi, kulunuzu neden o kadar hakir gördünü ? (s. 50)...”

“Zekiye” metinde korunmaya muhtaç bir ev hanımı ve anne olarak ifade edilmiştir. İmajı ise kadının aciz olduğudur. Metinde kadın, erkeklerin yardımcısı ve bir hizmetçisi olarak tasvir edilmiştir.

“...Müşirler, ferikler ve livalar halkla omuz omuza gidiyor, analar, babalar, kızlar ve gençler hep beraber Kars Kapısı'ndan çıkıyorlardı. Kapıdan ilk çıkanlar arasında Fatma adında genç ve güzel bir Türk kadını ile aynı yaşlarda üç kız arkadaşı vardı (s.76)...”

“Analar, kızlar, Fatma adında genç ve güzel bir Türk kadını ve üç kız arkadaşı” kavramları kadına, toplumda anne ve genç kız rollerinin biçildiği, kadınının erkeğin yanında bir yardımcı olarak yer aldığı belirtilmiştir.

“...Kız kardeşleri sessiz sessiz ağlıyordu. Karısı bir iki defa hıçkırırım dedi; fakat Mehmet Ali öyle ters ters baktı ki, kadın bütün hıçkırıklarını katı lokmalar halinde yutar gibi içine attı. Zeynep Kadın(annesi) duvara dayanmış duruyordu (s.88)...”

“Karı, kız ve Zeynep Kadın(annesi)” kelimelerinden kadının sosyal statüsü ev hanımı, anne ve evde bekleyen genç kız olarak görülmektedir.

“...Madam Magluvar, o kadar korkmuştu ki, bağırmadı. Afalladı, titremeye başladı. Matmazel Batisin, başını çevirip adamı görünce korkusundan ayağa kalktı (s.93)...”

Bu metin çeviri olduğu için, kadına biçilen rol ve statü de farklıdır. Bu metindeki “Madam Magluvar ve Matmazel Batisin” kavramlarında kadın saygın ve kutsal bir meslekle tanıtılmıştır. Kadının sosyal statüsü oldukça iyi ve kadın olumlu bir imajla verilmiştir

“...Halı tezgâhının önünde üstü çuvalla örtülmüş birkaç kırık tahta iskemlenin üstüne oturmuş, başını önüne eğmiş bir Ayşe kızla iki küçük arkadaşı halının erişleriyle argaçları arasında kınalı parmakları titreyerek didiniyorlar (s.105)...”

“Ayşe kızla iki küçük arkadaşı” kavramlarında kadın, fabrikada çalışan işçi olarak tasvir edilmiştir.

“...Anne yüzünü kara çıkarmadım, şimdi rahat ol! Koca kadın, beni öpmek için ayağa kalkmaya davrandı (s.151)...”

“Anne ve koca kadın” kavramları kadını, anne ve bakıma muhtaç bir insan olarak betimlemiştir.

Metinlere bakıldığında kadın, toplumca saygı duyulan statüler yerine, herhangi bir eğitim ya da beceri gerektirmeyen işlerde çalıştığı görülmüştür. Bu durum ülkenin o dönemki eğitim sistemiyle doğrudan ilişkilidir. Kadınların okutulması son yıllarda yaygınlık kazanmaya başlamıştır. Geçmişte kadının okumaması ya da okutulmaması kadının kaderiymiş gibi gösterilmesi, edebî ürünlerde de yansımaları bulmuştur. Kadın daha çok özel bir beceri ya da eğitim gerektirmeyen işlerde çalışmıştır; fakat yabancı metinlerde kadın kutsal yerlerde görev alan ve toplumca saygı duyulan biri olarak gösterilmiştir.

İncelenen metinlerde dikkat çekilen bir başka nokta ise kadınların adlarına pek yer verilmemiş olmasıdır. Bu da kadının toplumda birey olma yolunda önemli sıkıntılarla karşı karşıya olduğu şeklinde yorumlanabilir. Metin başlıklarında kadınlarla ilgili sadece bir ifadeye yer verilmiştir (Ayşe Kızıla Vato, s.104).

Metin yazarı olarak kadın Adile Ayda ve Halide Edip Adıvar bulunmaktadır. Metin yazarları arasında kadın yazarlarının olması, çocuklar için son derece isabetli örnekler olmuştur. Özellikle kız çocuklarında “Ben de yazar olabilirim.” düşüncesinin oluşturulmasında ve kadınların da saygın statülerde bulunabileceğini görmeleri olumlu bir nokta olarak değerlendirilebilir.

VI. 2009 Yılında Okutulan Türkçe Kitabındaki Görsellerde Kadının Sosyal Statüsü ve İmajları

2009 yılında okutulan Türkçe ders kitabında toplamda 314 görsel öge kullanılmıştır. Bunların 106’sı kadın imgesi, diğerleri erkeklere aittir. Erkekler, kadınlara göre toplumca değer görülen statülerde görülürken, ders kitabında kadınların 71’i öğrenci, 16’sı ev hanımı, 6’sı öğretmen, 3’ü anne, 2’si çiftçi, 2’si doktor, 1’i yönetici, 1’i işçi, 1’i memur, 1’i balerin ve 1’i de mühendis olarak betimlenmiştir.

Dünyadaki yapılmış çalışmalara bakıldığında Türkçe ders kitapları oldukça iyi bir duruma gelmiş bulunmaktadır. Türkçe ders kitaplarında kadının, yaşamın her yerinde etkin bir şekilde yer aldığı görülmektedir. Kadın artık sadece ev hanımı ya da anne değil aynı zamanda kendi ayakları üzerinde duran bir birey olarak gösterilmiştir. Türkiye çağdaşlaşma anlamında kadına verdiği değerle birçok ülkenin önüne geçtiğini göstermiştir. Kadının değişen statü ve imajı gelecek nesiller için oldukça önemlidir. Kadın, erkeğin gölgesinde kalan değil; kendi ayakları üzerinde duran ve saygın bir mesleği olan bir birey olarak görülmeye başlanmıştır. Kadının statü ve imajı artık geçmişteki dışlanmış, ezilmiş ya da bağımlı kişilik değil, sürekli öğrenen ve toplumda değer verilen mesleklerde yer aldığı, almaya devam edeceği izlenimi verilmiştir. Görsellerde okuyan kadın sayısının fazla olması oldukça dikkat çekici bir nokta olmuştur. Bu durum özellikle okutulmayan kız çocukları için güzel örnekler sunmuştur. Kitapta görseller, bazı tabloları da yıkmada etkili olmuştur.

2009 yılındaki ders kitabında yer alan birkaç görsel örneği:

Görsel 4 (solda)

5 (sağda)

Görsel: 4’de kadın, Atatürk’ün yanında, önemli kararların alındığı bir toplantıda görülmektedir. Görsel 5’de kadının bir yazar olarak toplumun saygı gösterdiği meslekler arasında yer aldığını göstermektedir.

Görsel: 6 (solda), 7 (ortada) ve 8 (sağda)

Görsel 6’da kadın bir anne olarak tasvir edilmiştir. Görsel 7’de kadın, bir doktor olarak topluma fayda sağlamaktadır. Görsel 8’de kadın erkekle aynı statüde ve bir mühendis olarak görev yapmaktadır.

Görsellere ilişkin örnekleri çoğaltmak mümkündür. Genel anlamda kadın, geleneksel çizginin dışına çıkarak modern statülerde kendine yer bulduğunu söylemek mümkündür.

VII. 2009 Yılında Okutulan Türkçe Kitabındaki Metinlerde Kadının Sosyal Statüsü ve İmajları

Türkçe sekizinci sınıf ders kitabında toplam 24 metin bulunmaktadır. Bu metinler tek tek incelenerek “kadın” kavramının geçtiği cümleler tespit edilmiştir. Bu kavram, cümle içindeki ve bağlam anlamıyla tahlil edilmiştir. Metinlerin özgün yazılışlarına bağlı kalmıştır.

“...Sınıflarımın en başarılı iki öğrencisinden biri (diğeri Hilal Köseoğlu’ ydu galiba) olduğumu hatırlıyorum. Öğretmenimiz Melek Özver (s.18)...”

Metinde kadının öğrenci ve öğretmenlik yaptığı, öğretmen olan Melek’in oldukça başarılı bir kadın olduğu belirtilmiştir.

“Yahya Kemal Türkçe için, “Bu dil ağzımda annemin sütüdür.” Diyor. Bizi dünyaya getiren anamız, sütüyle beraber ana dilimizi de emzirmeye başlar bize... Ağzımızdan dökülen kırık dökük, çağla tadındaki “anne”, “baba” sözcükleri dünyaya açılan ilk dil tomurcuklarıdır... Genel dile geçişin, ana sütü sıcaklığında bir hazırlık dönemidir (s.48)...”

Metindeki “anne” ve “ana” kelimeleri anne anlamında, “ana dilimiz” ise dilin dayanak noktasını oluşturan kaynak olarak tasvir edilmiştir.

“Başka dile uymaz annenin sesi/ Her sözün arasan vardır Türkçesi (s.49).”

Dizelerindeki “annenin sesi” kavramı dilin dayanak noktasının anne olduğu vurgusu yapılmıştır.

“Annenden öğrendiğinle yetinme/ Çocuğum Türkçeni geliştir (s.50).”

Dizede “Anne” kavramı kadının bir anne olarak dilin temel özelliklerini çocuklara kazandırdığı fakat çocukların bununla yetinmeyerek geliştirmeleri gerektiği belirtilmiştir.

“Nasrettin Hoca fıkralarında tanık olduğu olaylar genelde halk arasında geçer. Genelde “Kızım sana söylüyorum, gelinim sen işit.” Üslubuyla yöneticilere de birtakım mesajlar iletmeye çalışır (s.69)...”

Metindeki “Kız” ve “Gelin” kavramları evde aile ortamında söylenen sözlerdir. Burada kadının statü ve imajı evde iş yapan biri olarak tasvir edildiği görülmüştür.

“Hocanın fıkralarında karısı, komşuları ve de eşiği vazgeçilmez unsurlardır (s.70)...”

Metindeki “Karı” kavramı kadının ev hanımı olarak yaşantısını sürdürdüğünü göstermektedir.

*“Ah bu türküler,
Türkülerimiz
Ana sütü gibi candan,*

Ana sütü gibi temiz (s.74)...”

Dizelerde “Ana” kavramı temizliğin ve saflığın sıfatı olarak verilmiştir. Kadının annelik yönünün önemine dikkat çekilmiştir.

“Okul Aile Birliği toplantısı var da... İş giysilerini bir yana bırakıp modern giysileriyle minibüsün direksiyonuna geçip gözden kayboldu... Okul Aile Birliğindeki sorumluluğunu yerine getirip döndü Songül Toprak... İşyerinin hem işçisi hem de patronuydular. Doğal bitkilerle yünleri boyuyor, yöredeki tezgâhta halı dokuyorlar (s.76)...”

Metinde kadın araba kullanan bir sürücü, patron ve işçi olarak tasvir edilmiştir.

“Ada Defne Dokuzoğlu: Dünyamız daha önce küresel ısınmayı yaşadı mı? Yaşadıysa kaç kez yaşadı ve sonucu ne oldu? (s.97)...”

Metinde “Ada Defne Dokuzoğlu” kadın olarak küresel ısınmayla ilgili röportaj yapan bir gazetecidir.

“Komşu anne” sözünü duydunuz mu hiç? Biz komşu çocukları, birbirimizin annesine “komşu anne” derdik. Anneler, kendi çocuklarına ne almışlarsa bir tane de komşu çocuklar için alırlardı (s.106)...”

Metinde geçen “Komşu anne” kavramıyla kadının sosyal yaşamdaki anne statüsü ve imajı ön plana çıkarılmıştır. Bu metinde anne güvenilirliğin ve karşılıksız sevginin sembolü olarak yüceltilmiştir.

Ders kitabında kadınların isimleri sıkça kullanılmıştır. Bu durum kadının birey olarak algılanması ve saygı duyulması gerektiği noktasına dikkat çekmiştir.

Metinlerde kadın kavramına ilişkin statü ve imajlar görsellerdeki kadar çeşitli değildir. Metinlerde kadın, çoğunlukla anne olarak betimlenmiştir. Kadınlar, günümüzde saygın statülerde çalışmaktadır. Bu durumun metinlere yansımamasının nedeni, seçilen metinlerin güncel olmamasından kaynaklanmaktadır; fakat ilerleyen dönemlerde metinlerin de görseller gibi zenginleşeceği umulmaktadır.

Tablo 1: 1979 İle 2009 Yıllarında Okutulan Ders Kitaplarının Görsel Öğelerinde Kadın Statülerinin Karşılaştırılması

Yıl	Görsellerde Kadın Statüsü ve İmajları	Sayı	Toplam
1979	Öğrenci	1	3
	Yazar	2	
2009	Öğrenci	46	106
	Ev Hanımı	16	
	Öğretmen	6	
	Yazar	4	
	Anne	3	
	Çiftçi	2	
	Doktor	2	
	Yönetici	1	
	İşçi	1	
	Memur	1	
	Balerin	1	
	Mühendis	1	

2009 yılında okutulan ders kitabındaki kadın statü ve imajları, 1979 yılında okutulan ders kitabına göre oldukça değişmiş, kadının toplumun her kademesinde yer aldığı ve alması gerektiği vurgusu yapılmıştır. Kadının olumsuz ya da silik imajı, 2009 yılında okutulan ders kitabında belirgin hale getirilmiş, kadının statü bakımından da erkekler gibi farklı mesleklerde çalışabileceği betimlenmiştir. Kadınların sosyal yaşamın her alanında var olduğu görülmüştür. Kadın, modern mesleklerde (balerin) yer alarak, çağdaş statülerde de başarıyla temsil edilmiştir. Daha önce sadece erkeklerle anılan bazı mesleklerin artık kadınların da yapabileceği görülmüştür (mühendislik, doktorluk vb.).

2009 yılında okutulan ders kitabında kadının ev hanımı ya da anne imajı artık yıkılmış, anne ya da ev hanımı olmanın yanı sıra diğer alanlarda da başarılı olacağı gösterilmiştir.

Türkiye, diğer devletlere göre kadınları daha fazla ön plana çıkarmış olmasına rağmen yine de tam anlamıyla istenilen düzeyde değildir. Kadınların buldukları statüler çeşitlendirildikçe, meslek açısından cinsiyet ayırımı giderek ortadan kalkacaktır.

Tablo 2: 1979 İle 2009 Yıllarında Okutulan Ders Kitaplarının Metinlerde Kadın Statülerinin Karşılaştırılması

Yıl	Metinlerde Kadın Statüsü ve İmajları	Sayı	Toplam
1979	Anne	4	12
	Bekâr Kadın	3	
	Ev Hanımı	2	
	Hizmetçi	1	
	Rahibe	1	
	İşçi	1	
2009	Anne	5	12
	Ev Hanımı	1	
	Bekâr Kadın	1	
	Sürücü	1	
	İşveren	1	
	İşçi	1	
	Gelin	1	
	Gazeteci	1	

1979 yılına ait ders kitabındaki görsellerde kadın son derece silik bir noktada iken, kadının metinlerde biraz daha etkin hale geldiğini görmek mümkündür. Eğitimde cinsiyetler arasındaki eşitsizlik, kadının sosyal yaşamda evle ilgili işlerde kalmasına neden olmuştur (Akın ve Mihçioğur, 2009:2).

Her iki yıla ait ders kitabında da kadınların statü bakımından görsellerdeki gibi bir çeşitliliğe sahip olmadığı görülmüştür. Metinlerde geleneksel yapının izleri devam ettiği görülmektedir. Metinlerde kadının daha çok anne olarak ön planda olduğu görülmüştür. Bunun yanında 2009 yılına ait ders kitabında kadının çağdaş işlerde az da olsa var olduğu (gazeteci) metinlerde verilmiştir. Kadının bireysel davranmaya başladığı ve kendi işini kurduğu da metinlerde göze çarpan örnekler olmuştur. Eskiye nazaran kadının yine de farklı işlerde çalıştığı anlatılmıştır. Bu sonuç daha önce yapılan çalışmalarla da örtüşmektedir (Abadan, 2009:157).

Ders kitaplarındaki metinlerde kadın kavramıyla ilgili ifadeler eşitlik göstermektedir. Bunun temelinde seçilen metinler vardır. Seçilen metinler güncellenmediğinden dolayı böyle bir eşitliğin söz konusu olduğu düşünülmektedir.

Metinlerde kadının imaj açısından hâlâ geleneksel izler taşıdığı görülmüştür.

Sonuç

1979 yılındaki ders kitabının görsellerinde kadının sosyal yaşamda etkin bir yerde olmadığı görülmüştür. Kadınlarla ilgili sadece bir görselde kadının öğrenmeye açık olduğu imajı çizilmiştir. Metinlerde ise kadının, çoğunlukla ev hanımı, işçi ve hizmetçi görevlerinde bulunduğu betimlenmiştir. Kadının üst statülerde olmaması, imajını olumsuz etkilemiştir. Hem görseller hem de metinlerde kadın azınlıkta kalmış, bu dengesizlik birçok ülkeyle bezerlik göstermiştir. Birçok ülkedeki ders kitabında kadın, genellikle ikinci planda kalmıştır.

2009 yılına ait ders kitabındaki görsellerde kadının artık bir birey olduğu, kendini geliştirdiği ve öğrenmeye açık olduğu betimlenmiştir. Kadının geleneksel yapının rollerinin yanında, modern rolleri de başarıyla yerine getirebileceği gösterilmiştir. Kadının toplumun saygı duyduğu statülere geldiği, ezik ve ikincil plandaki imajı, birincil plana geçtiği görülmüştür. Görsellerdeki bu çeşitlilik dünyadaki örneklerle karşılaştırıldığında Türkiye'nin kadına daha fazla değer verdiği söylenebilir. Kadının kendine olan öz güveni, toplumdaki yeri birçok ülkenin ders kitaplarına göre daha başarılı temsil edildiği görülmüştür.

Görsellerde son otuz yılda kadının sosyal statü ve imaj açısından önemli bir mesafe aldığı görülmüştür. Kadının, toplumda kendi başına işler başarabileceği ve saygın mesleklerde çalışabileceği betimlenmiştir.

Ders kitaplarındaki metinlerde kadına yaklaşım, çeşitli ülkelerde yapılan çalışmalarla örtüşmektedir. Metinlerde kadın istenilen statülerde verilmemiştir. Bu durum, seçilen metinlerin önceki dönemlere ait olmasından kaynaklandığı düşünülmektedir.

Kadın, toplumun her kademesinde rol aldığı zaman, değişim ve gelişim daha hızlı olacaktır. Kadına önem veren bir toplum, yetiştirilecek olan nesline de değer verdiğini gösteren bir toplumdur. Kadın ekonomi, siyaset, eğitim ve sağlık gibi alanlarda etkili bir statüde olmalıdır. Kadına biçilen imaj,

milletin geleceğine biçilmiş imajın göstergesidir. Kadın imajı ile kültürel değerler arasında bir ilişki vardır. Kültürel değerlerin uygun bulunduğu unsurlar, kadının toplumdaki imajını olumlu ya da olumsuz etkileyebilmekte, bu nedenle kadının sosyal statüsü ve imajı hem çocuklara hem de yetişkinlere rol-model olacağı şekilde yansıtılmalı ve değer verilmelidir. Hızla değişen dünyada, kadının da bu hızlı değişimin içinde yeri olmalıdır. Sonuç olarak bazı öneriler sunabiliriz: 1. Ders kitaplarında cinsiyet bakımından denge sağlanmalıdır. 2. Çocuklara hitap eden kitaplarda cinsiyet ayrımının olması, ileride çocukların da kadınlara bakış açısını olumsuz etkileyeceği düşünülmelidir. 3. Ders kitaplarındaki görseller yazıya göre daha kalıcıdır, bu nedenle görsellerde daha titiz davranmalıdır.

KAYNAKÇA

- ABADAN, Nermin (1968). "Türk Kadın Nüfusunun Toplumdaki Yeri", SBFĐ, (Ankara Üniversitesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi) 23 (4), 145-159. <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/42/420/4663.pdf>, 19.08.2009 tarihinde ulaşılmıştır.
- AKIN, Ayşe ve MIHÇIÖKUR, Sare. *Kadının Statüsü ve Anne Ölümleri*, Yaşlanan Kadın Sempozyumu. HÜKSAM: Kadın Sorunları ve Araştırma Merkezi, Ankara. http://www.huksam.hacettepe.edu.tr/Turkce/SayfaDosya/kadinin_statusu_anne_olumleri.pdf. 19.08.2009 tarihinde ulaşılmıştır.
- AKYÜZ, Hüseyin(1992). *Eğitim Sosyolojisinin Temel Kavram ve Alanları Üzerine Bir Araştırma*, Ankara: MEB Yayınları.
- DONAHUE, Meghan A. (1994). *Gender Role Depiction in the moral Education Textbooks in the Indonesian New Order State: A Microstudy*, USA: The Pennsylvania State University.
- DONATO, Ines(2001). *Portraying Women: Government Education Documents and History Textbooks of the 1970s, 1980s and 1990s*, Ontario: Graduate Programme in Education York University.
- FICHTER, Joseph (1994). *Sosyoloji Nedir?* (çev. Nilgün Çelebi), Ankara: Atilla Kitabevi.
- GHAZWAN ALA AL-DİN, Lutfi (1990). *Images of Males and Females in Primary and Middle School Textbooks in Iraq: A Content Analysis Study*, United State: Ph.D., The Florida State University.
- HOLM, Susan (2000). *Are Gender Differences Status Differences? Coping as a Model Case*, Montreal, Canada: National Library.
- İÇLİ, Gönül (2005). *Sosyolojiye Giriş*, Ankara: Anı Yayıncılık.
- JASSEY, Ikuko Anjo (1997). *Gendered Representation in Japanese Elementary School Textbooks*, United States: Columbia University.
- KARASAR, Niyazi (1994). *Bilimsel Araştırma Yöntemi*, Ankara: 3A Araştırma Eğitim Danışmanlık Ltd. Yayınları.
- KENDRICK, Sheila Maria (1995). *Moving to the a Different Drummer: The Representation of Women in Secondary American Textbooks*, Doctor of Philology Thesis, USA: The University of Toledo.
- LEWIS, Sean Christopher Dudley (2005). *An Analysis of the Presentation of Women in Five High School World History Textbooks*, USA: University of Virginia.
- LIEW, Peck-Chong (2007). *An Analysis of Gender and Ethnic Representations in Chinese and Malay Primary School Reading Textbooks: Grades 2-6*, Ph.D. Thesis, United State: Tennessee State University.
- MAZILE, Bonethese-Mosadimotho (1998). *The Portrayal of Woman in Social Studies and History textbooks Used in Botswana*: Ph.D., University of Cincinnati.
- MURAKAMI, Kyoko (2003). *Gender, Social Policy, and Post War Japanese Textbooks: A Content Analysis*, Doctor of Philology Thesis, USA: Toyo University.
- ÖZTÜRK, Hüseyin (1974). *Modern Eğitim Sosyolojisi*, İstanbul: Büyük Dağıtım-Yayınevi.
- PARILLO, John J. (1996). *Images of Black, Native Americans, and Women in Textbooks Authored by Yankee Educators of Southern New England During the Age of Reform: 1830-1860*, Ph. D. Thesis , University of Connecticut, 1996.
- STOOPS, Melinda K. (1997). *Women's Early Recollections and Body Image*, Doctor of Philology Thesis, Indiana: Indiana State University.
- TAWEL, Abeer Al (2005). *Gender Representation in Twelfth Grade English Language Textbooks in High Schools in Jordan*, USA: Arizona State University.
- WHITCOMB, Susan (1999). *Content Analysis of Sixth Grade Textbooks for Evidence of Gender Bias*, Master of Arts in the Department of Sociology Central, USA: Missouri State University.
- YOUNG, Corinne (2004). *Making the Invisible Visible: Women in the History of Psychology Textbook*, USA: Doctor of Psychology Thesis.